

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ METODİKASI
METHODOLOGY OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

UOT 372.881.111.1

Fəridə Məşi qızı Hüseynova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-0250-3467>

E-mail: feridehuseynova21@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).150-154](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).150-154)

İNGİLİS DİLİNDƏ SOSIAL EMOSİONAL ÖYRƏNMƏNİN
DİSKURSİV BACARIQLARA TƏSİRİ

Farida Mashi Huseynova

senior lecturer

at Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

THE IMPACT OF SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING
ON DISCURSIVE SKILLS IN ENGLISH

Фарида Маши гызы Гусейнова

старший преподаватель

Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ
НА НАВЫКИ ДИСКУРСА В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Xülasə. Məqalə ali təhsildə ingilis dilinin tədrisində sosial-emosional bacarıqların diskursiv səriştələrə təsirindən bəhs edir və bu yanaşmada bir sıra metodik üsulların tətbiqi yollarını şərh edir. Məqələdə ingilis dili öyrənənlər və müəllimlər sosial-emosional öyrənmənin mövcud təcrübələri haqqında yeni ideyalarla yaxından tanış olacaqlar. Məlumdur ki, sosial-emosional bacarıqların ingilis dilində inkişaf etdirilməsi tədrisdə bir sıra çətinliklərlə üzləşir, diskursiv səriştələr zəif inkişaf edir. Aydındır ki, müəllim və tələbələr ingilis dilini daha çox kitablardan, lüğətlərdən və bir sıra vasitələrdən öyrənməklə kifayətlənir, dilin diskursiv mahiyyətini çox az anlayırlar. Bu baxımdan məqalə müəllim və tələbələrin sosial mühitlərdə ünsiyyət qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün psixoloji aspektləri, strategiyaları təqdim edir.

Açar sözlər: *diskursiv bacarıqlar, sosial-emosional öyrənmə, strategiyalar*

Abstract. The article discusses the impact of socio-emotional skills on discursive competences in English language teaching in higher education and comments on the ways in which a number of methodological techniques can be applied in this approach. In the article, English learners and teachers will be closely acquainted with new ideas about the existing practices of social-emotional learning. It is known that the development of social-emotional skills in English faces several difficulties in teaching; discursive skills are poorly developed. It is obvious that teachers and students are content with learning English mostly from books, dictionaries, and several tools, and they understand very little about the discursive nature of the language. In this regard, the article presents psychological aspects and strategies for teachers and students.

Keywords: *discursive skills, social-emotional learning, strategies*

Аннотация. В статье рассматривается влияние социально-эмоциональных навыков на дискурсивную компетентность в преподавании английского языка в высших учебных заведениях и

комментируются способы применения ряда методологических приемов в этом подходе. В статье студенты и преподаватели английского языка ознакомятся с новыми идеями о существующих практиках социально-эмоционального обучения. Известно, что развитие социально-эмоциональных навыков в английском языке сталкивается с рядом трудностей в преподавании, дискурсивные компетенции развиты слабо. Очевидно, что преподаватели и студенты довольствуются изучением английского языка в основном по книгам, словарям и различным средствам, и очень мало понимают о дискурсивной природе языка. В этой связи в статье представлены психологические аспекты и стратегии для преподавателей и студентов по развитию их коммуникативных навыков в социальной среде.

Ключевые слова: *навыки дискурса, социально-эмоциональное обучение, стратегии*

Giriş. İngilis dili tələbələrə digər insanlarla yaxşı və mənalı əlaqələr qurmağa və sosial vəziyyətlərdə onlarla düzgün şəkildə danışmağa kömək edir. Sosial mühitlərdə ingilis dilində danışarkən tələbələr bədən dilindən, jestlərdən və üz ifadələrindən istifadə etməyi sevir. Onlar sosial qaydalara necə əməl etməyi, hadisələrə başqalarının baxış bucağından baxmağı, düşündüklərini və hiss etdiklərini deməyi, sosial mübahisələri həll etməyi və ana dili ilə birlikdə işləməyi öyrənirlər. Məlumdur ki, sosial bacarıqların istifadəsində diskurs şəraitdə verbal ünsiyyət mühüm rol oynayır. Burada tətbiqi dilçilik və pragmatikadan irəli gələn ənənəvi diskurs sərəştəsi ardıcılığı, birliyi və uyğunluğu vurğulanır. Sosial şəraitdə tələblər danışarkən emosiyaları, niyyətləri və sosial dinamikanı oxumaq bacarığını inkişaf etdirir. Xarici dildən istifadə edənlər dialoq zamanı sözlərdən və səs tonundan istifadə etməklə söhbət qaydalarına əməl etməyi öyrənməli, növbə ilə danışmağı bacarmalı, istənilən mövzuda fikir söyləmək və ehtiyac duyduqları zaman mövzuya aydınlıq gətirməyi bacarmalıdırlar. Qeyri-verbal ünsiyyət zamanı bədən dilini, üz ifadələrini, jestləri və göz temasını anlamaq və istifadə etməyi əhatə edir. Bu məqsədlə sosial bacarıqların inkişafında sosial-emosional öyrənmənin xüsusi rolu olduğu vurğulanır. İngilis dilinin tədrisində *Sosial-Emosional Öyrənmə (SEL)*, dil dərslərinə emosional zəka və sosial bacarıqların əlavə edilməsi deməkdir.

1.2. İngilis dilində sosial-emosional öyrənmə və diskursiv sərəştə. İngilis dili təhsilində Sosial-Emosional Öyrənmədə diskursiv sərəştə tələbələrin dildən istifadə edərək hissələrini anlamaları, idarə etmələri və göstərmələri, eləcə də başqaları ilə yola getmələri deməkdir. Bu sərəştə hərəkət etməyə və mənalı söhbətlər aparmağa kömək edir.

F.M. Hüseynova, N.V. Popova, S.J. Savignon və P.V. Sysoyev öz araşdırmalarında qeyd edirlər ki, ingilis dilinin tədrisində sosial-emo-

sional təlimin diskursiv sərəştəyə təsiri daim hiss olunmaqdadır. Tələbələrə emosiyalarını necə idarə etmək və başqalarının hissələrini anlamaq kimi bacarıqları öyrədir ki, bu da onların növbə ilə necə davranmalarına, danışmalarına və reaksiya vermələrinə birbaşa təsir göstərir. Praktika-da bu o deməkdir ki, tələbələr söhbətin yalnız qrammatik cəhətdən düzgün deyil, həm də gərgin, əməkdaşlıq və ya qeyri-rəsmi olub-olmasından asılı olaraq danışmaq tərzini dəyişə bilərlər [3; 5; 6]. Bu, öyrənlərə cümlə səviyyəsindəki qrammatikadan kənara çıxaraq, düzgün əlaqələndirici sözlərdən istifadə etməklə, mövzunu düzgün şəkildə saxlamaqla və janrdan xəbərdar olmaqla mənalı esselər yazmağa, söhbətlər aparmağa və hesabatlar yazmağa kömək edir. Sosial-emosional təlimdə tələbələrin danışmaq bacarıqları müxtəlif vəziyyətlərdə insanlarla necə danışmağı bilmək deməkdir. Bu dərs ingilis dilinin insanların başqalarının necə hiss etdiklərini və ətraflarındakı dünyanı necə gördüklərini anlamalarına kömək etdiyi fikrini gücləndirir. Bu, onlara nəzakətli, dolayısı və ya iddialı olmaq qərarına gəlməyə kömək edir. J.Silver və J.Blu (2024) qeyd edirlər ki, sosial-emosional bacarıqlar bugünkü mürəkkəb və tez dəyişən mühitlərlə mübarizə aparmaq üçün çox vacibdir. Onlar həmçinin mövcud bacarıqlar kimi qəbul edilir. Sosial-emosional bacarıqlar oxumaq və yazmaq kimi savadlılığın əsas formasıdır [5, s. 44]. C.E. Domitroviç və başqaları (2017) izah edirlər ki, “*sosial-emosional sərəştəni nümayiş etdirmək üçün lazım olan bilik, bacarıq və münasibətlər affektiv, idrak və davranış sistemləri arasında integrasiyanı zəruri edir*” [2, s.408]. Burada öyrənlərin sosial-emosional və akademik bacarıqlarının inkişafına eyni dərəcədə diqqət yetirsək, onu və ya bütöv bir insanı tərbiyə etdiyimizi deyə bilərik. Bu, onların təkcə tədrisdə deyil, həm də şəxsi, sosial və peşəkar həyatlarında uğur qazanmağa hazır olmalarını təmin edəcəkdir.

Diskursiv olaraq ingilis dili təhsilinin əldə olunmasında sosial-emosional öyrənmə gələcək dünyanın tələblərinə cavab verən ən unikal dil yanaşmasıdır. Həmçinin, bu sahəni daha çox araşdıran alimlər sosial-emosional öyrənmənin müəllimlər və tələbələr üçün pedaqoji zərurət kimi tətbiqinin vacibliyini işıqlandırmağa başlayıblar. Bu məqsədlə, tələblər və müəllimlər üçün sosial-emosional bacarıqların inkişaf etdirilməsinə üstünlük verilməlidir.

Psixoloji aspektləri. İngilisdilli mühitlərdə sosial-emosional öyrənmə inkişaf etməklə öyrənənlərdə diskursiv mühitdə zehni sağlamlıq, akademik göstəriciləri və davranışı yaxşılaşdırmağı hədəfləyir. Psixoloji olaraq tələbələrdə özünüdərk, özünüidarəetmə, sosial şüur, münasibət bacarıqları və məsuliyyətli qərar qəbul etmə daha yaxşı inkişaf edir. Tədris auditoriyasını təhlükəsiz bir yerə çevirməklə, bu təlim tələbələrə emosiyalarını necə idarə etməyi, empatiya hiss etməyi və güclü olmağı öyrənməyə kömək edir. L. Pentón Herrera sübut edir ki, Sosial-Emosional Öyrənmədə özünütənzimləmə işləri daha aydın və daha ardıcıl gedir [4, s. 9]. Tələbələr hisslərini idarə edə bilən tapşırıqları daha yaxşı yerinə yetirə, fikirlərini təşkil edə və impulsiv və ya nizamsız şəkildə danışmaqdan çəkinə bilirlər. Bu, mübahisələri daha aydın edir və hekayələrin daha yaxşısını təmin edir.

Müasir dilin tədrisində tələbə rifahı və sosial-emosional öyrənmə arasında əlaqələr vardır. Aydınır ki, stress, əhval-ruhiyyə və özünəhərmet kimi əqli sağlamlıq problemləri tələbə rifahının bir hissəsidir. Sosial-emosional öyrənmə, digər insanlarla yola getmək üçün istifadə etdiyimiz bacarıqlar toplusudur. Psixoloji təsir kimi, sosial-emosional bacarıqları öyrətməyin effektiv yolunu beş əsas bacarıq təşkil edir:

Sosial və emosional öyrənmə yolu ilə aşağıdakı bacarıqlar əldə olunur:

- öz hisslərindən və onların necə davrandığına necə təsir etdiyindən xəbərdar olmaq (özünüdərk)

- özünüidarəetmə məqsədə çatmaq üçün hissləri idarə etmək qabiliyyəti;

- başqa insanların necə hiss etdiyindən və necə davrandığından xəbərdar olmaq (sosial məlumatlılıq)

- başqa insanlarla yaxşı münasibətlər qurmaq (münasibət bacarıqları)

- başqa insanlarla birlikdə olduğu zaman necə davranmaq barədə məsuliyyətli seçimlər etmək.

Bundan əlavə, neyroelmdəki son inkişafalar, prefrontal korteks və amigdala arasındakı qarşılıqlı təsirlər kimi emosiyaların tənzimlənməsində iştirak edən beyin sistemlərinin davranışa və öyrənməyə təsirini aydınlaşdırır. Bu öyrənmə eyni zamanda insan davranışında biologiyaya əsaslanan təhsil yanaşması təqdim olunur [2; 4].

1.3. Sosial-emosional öyrənmə savadlılıq bacarığı kimi

Təhsildə sosial-emosional sərişələrinə, başqaları ilə yaxşı işləmələrinə, vacib məqsədlər qoymalarına və ağıllı seçimlər etmələrinə kömək edən bacarıqlar, biliklər və münasibətlər kimi müəyyən edilir. Sosial-emosional təlimin diskurs sərişələrinə təsiri bu öyrənmənin savadlılığı şəraitində baş verir. J. Silver və J. Blu, E. Solova (2024) təsdiq edirlər ki, ingilis dilini öyrənmək, savadlılığın oxumaq və yazmaq qabiliyyətindən bir çox müxtəlif savadlılıq növlərini əhatə etməsi kimi dəyişir [7; 8]. Bu gün ingilis dilini öyrənmək yalnız lüğət, qrammatika və insanlarla necə danışmağı öyrənməklə bağlı deyil. Diskurs olaraq, sosial-emosional öyrənmə həm də dünya və ətrafımızdakı insanlarla əlaqə qurmaq üçün dildən istifadə etməklə bağlıdır. Bu gün uğurlu ingilis dilində danışan olmaq üçün şəxsi, sosial və iş həyatda mürəkkəb, texnologiya ilə zəngin və qloballaşmış vəziyyətləri idarə edə bilməlisiniz. Məsələn, T.T. Axundova qeyd edir ki, kommunikativ yanaşmada ingilis dilində danışan şəxs dil bacarıqlarından virtual komandada müxtəlif zaman zonalarından olan insanlarla işləmək, qlobal sənayedə müştəri xidmətləri məsələlərini həll etmək və ya beynəlxalq biznes mühitində real vaxt məlumatlarına baxmaq və onlara reaksiya vermək üçün istifadə edə bilərlər [1; s. 224]. Bu nümunələr göstərir ki, ingilis dili indi insanlarla danışmaq üçün sadəcə bir yol deyil; o, həmçinin müasir həyatın çətinliklərini dəf etmək üçün vacib bir vasitədir. Şübhəsiz ki, ingilis dili insanlar və texnologiya üçün birlikdə işləmək, problemləri həll etmək və daim dəyişən bir dünyada güclü qalmaq üçün bir yol halına gəlib. Bu dəyişiklik o deməkdir ki, auditoriyalarda tələbələrimizin bu vəziyyətlərdə uğur qazanmaları üçün lazım olan sosial-emosional bacarıqlara daha çox diqqət yetirməliyik. Sosial-emosional bacarıqlar bugünkü mürəkkəb və tez

dəyişən mühitlərlə mübarizə aparmaq üçün çox vacibdir. Onlar həmçinin mövcud və gələcək işçi qüvvəsi üçün vacib bacarıqlar kimi qəbul edilir [2; 6].

1.4. Sosial-emosional öyrənmənin tədrisi strategiyaları

Təlimdə sosial-emosional öyrənmənin diskursiv sərişələrə təsiri bir sıra strategiyaların tətbiqinə əsaslanır. Bunlara ilk olaraq, sosial mühiti yaratmaq, ünsiyyəti formalaşdıran vasitələrin istifadəsinə yer vermək, tədris proqramında sosial-emosional sahəyə daxil olan mövzuları tərtib etmək, qruplarda iş aparmaq, müzakirələr keçirmək daxil edilir. Tədris planına özünüdərk, münasibət bacarıqları və məsuliyyətli qərar qəbul etmə əlavə etməklə, Sosial-Emosional Öyrənmə (SEL) strategiyaları tələbələrin daha yaxşı nəticə göstərməsinə kömək edir. Gündəlik emosional yoxlamalar, kiçik qrup işi, refleksiv yazı və diqqətlilik məşqləri öyrənmə auditoriyalarını tələbələrin daha çox cəlb olunduğu və daha az hərəkət etmə ehtimalı olan təhlükəsiz və dəstəkləyici bir yerə çevirməyin yaxşı yollarıdır. Müəllimlər ümumi tədris prosesinə sosial-emosional strategiyalar daxil etməklə tələbələrin bütün ehtiyaclarını ödəyirlər. Burada emosional intellekt tipi də strategiyaların tətbiqinə yol açır. Emosional intellekt təhsil üçün faydalıdır, çünki daha müsbət və vahid təlim mühiti yaratmağa kömək edir. Həmçinin, bir-birinin şəxsi ehtiyaclarına hörmət etməklə tələbələr və müəllimlər arasında qarşılıqlı əlaqələri daha əlverişli edir. Bu, onların gələcəkdə həmkarları, ailəsi, dostları və tərəfdaşları kimi geniş insanlarla daha yaxşı münasibətlər qurmağa hazırlaşmasına kömək edir [1; 2]. Bundan əlavə, avtomatlaşdırma və süni intellekt (Sİ) adi tapşırıqlardan istifadə edən dil daşıyıcıları insanları Sİ və texnologiyanın hələ təkrarlama bilmədiyi ünsiyyət, uyğunlaşma və əməkdaşlıq kimi bacarıqlara yiyələnməyə sövq etməklə sənaye sahələrini dəyişdirirlər. Bu sürətlə dəyişən iş bazarında, çoxfunksiyalı işçilər ingilis dilini yaxşı öyrənsələr, böyümə, aktiv iştirak və yeni ideyalar üçün imkanlar tapa bilirlər. Sənaye sahələri dəyişməyə davam etdikcə, ingilis dilində danışa bilmək və yaxşı sosial-emosional bacarıqlara sahib olmaq daha da vacib hala gəlir.

2. Sosial emosional öyrənmədə mədəni aspektlər

Sosial-Emosional Öyrənmə proseslərin mədəniyyətlər arasında necə dəyişdiyini göstərməyə çalışır. Müxtəlif ölkə kontekstlərindən olan dil mövzuları mədəni müxtəlifliklə əlaqəli olsa da, etnik, irqi, sosial-iqtisadi sinif və ehtimal ki, gender kontekstlərindəki fərqlərin araşdırılması oxşar uyğunsuzluqları aşkar edilmişdir. Dilin mənimsənilməsinin mədəni ölçüləri ilə sosial-emosional öyrənmə arasındakı əlaqənin əsasını anlamaq çox vacibdir. Bu proses iki sahənin birləşdirilməsinin müsbət və mənfi cəhətlərini və ingilis dilini öyrənən insanlar üçün nə qədər vacib olduğunu araşdıracaq. Mədəni cəhətdən həssas sosial-emosional öyrənmə tələbələrin müxtəlif mədəni mənşələrini tanıyır və şəxsi təcrübələri vasitəsilə öyrənmələrini asanlaşdırır. Bu metod öyrənmə məkanını hər kəsin özünü xoş qarşılandığı, daha çox iştirak etdiyi və digər mədəniyyətlər haqqında məlumat əldə etdiyi səmimi bir məkana çevirir. Müəllimlər auditoriyada tələblərin sosial emosional əlaqələri üçün empatiyanı təşviq edə və onlara digər mədəniyyətləri anlamağa kömək edə bilirlər. Bunların hamısı ingilis dili vasitəsilə bugünkü globallaşan dünyaya qədəm qoymaq üçün vacib bacarıqlardır. Sosial Emosional Öyrənmənin auditoriyalara integrasiyası sadəcə dil öyrənilməsi sahəsində yeni bir fikir deyil, eyni zamanda tələbələrə və müəllimlərə digər inancları tanımaq, empatik olmaq, müxtəlif coğrafiyaların verdiyi dəyərlərə hörmət etməyi tövsiyə edir.

Sosial Emosional Öyrənmə ingilis dili tədrisində “nəyi” və “nə üçün” öyrənilməsində diskursiv olaraq öyrənənləri həm mədəni cəhətdən həssas olmağa, həm də hər kəs zövqünü oxşayan şəkildə tətbiq etməyi öyrənəcəklər [5; 6]. Daha sonra, mədəniyyətlərin öyrənilməsi strategiyaları da bu təcrübəyə əlavə edilməsi sosial emosional öyrənməyə təsir edir. Tələbələrin dil və kimliyinin ünsiyyətə necə təsir etdiyini öyrənmək vacib şərt hesab olunur.

Nəticə etibarilə, Sosial-Emosional Öyrənmədə fərdlər akademik, peşəkar və sosial kontekstlərdə mənalı və konstruktiv diskursda iştirak etmək qabiliyyətlərini artırırlar. Sonda təhsilə sosial-emosional öyrənmənin əlavə edilməsi yalnız ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmir, həm də daha açıq və əməkdaşlıq qarşılıqlı əlaqələrini təşviq edir və şagirdləri daha çox əlaqəli bir dünyaya necə uyğunlaşa biləcəkləri barədə düşünməyə hazırlayır.

Problemin aktuallığı. İngilis dili dərslərində Sosial-Emosional Öyrənmə diskursiv olaraq öyrənlərin dili necə anlaması, öz hisslərini başa düşməyi və idarə etməyi, dostlar qazanmağı və düzgün seçimlər etməyi üzrə öyrənmə prosesidir. Mövcud vəziyyətdə ingilis dilinin sosial məkanlarda istifadəsi daha çox təsadüf olunur və təhsil müəssisələrində, iş yerlərində və gündəlik həyatda daha vacib hala gəlmişdir, çünki ingilis dilinin sosial məzmununda istifadəsi, təkcə insanların necə hiss etmələrinə deyil, həm də necə işlətmələrinə və uğur qazanmalarına təsir göstərir.

Problemin elmi yeniliyi. Sosial-Emosional Öyrənmənin elmi yeniliyi, tələbələrin emosional və

sosial bacarıqlarını akademik bacarıqları ilə birlikdə metodik olaraq araşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün müxtəlif fənlərdən, xüsusən də psixologiya, nevrologiya və təhsil elmlərindən əldə edilən fikirlərin inteqrasiyasındadır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə tədqiqatın nəticələri Sosial-Emosional Öyrənmənin diskurs sərəfəsinin inkişaf etdirilməsində innovativ aspekti ünsiyyətin sırf linqvistik çərçivədən adaptiv və kontekstual məlumatlı çərçivəyə çevrilməsidir. Əvvəla, tədqiqatın nəticələri tələbələrin qrammatik cəhətdən düzgün cümlələr qura bildiklərini, lakin yenə də insanlarla danışmaqda çətinlik çəkdiklərini anlamamıza kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Axundova T. T. İngilis dilinin tədrisində tələbələrdə şifahi nitqin kommunikativ yönümlü strateji sərəfəsinin formalaşması ilə bağlı problemlər // Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərlər jurnalı, –2026. Volume 93, №1, –s.122-125
2. Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., & Weissberg, R. P. (2017). Social-emotional competence: An essential factor in promoting positive adjustment and reducing risk among schoolchildren. *Child Development*, 88(2), –408–416. <https://doi.org/10.1111/cdev.12739>
3. Huseynova F.M. Assessment of students' Reading Comprehension skills in teaching English // *Web of Science -London-Cambridge Intechopen*; –2023. № (1) –pp. 61-77/
4. Pentón Herrera, L. (2024). Introduction to social-emotional learning in English language education: Mapping the landscape and reflecting on the way forward. *Anglica. An International Journal of English Studies*, 33(1), 5–18. <https://doi.org/10.7311/0860-5734.33.1.01>.
5. Popova N.V. On the issue of developing discursive competence // *Foreign languages at school*. –2011. No. 7. –P. 74-80.
6. Savignon S.J., Sysoyev P.V. Cultures and comparisons: Strategies for learners // *Foreign Language Annals*. –2005. No. 38(3). –Pp. 357-365.
7. Silver, J., & Blue, J. (2024). Multiple literacies in the English language classroom. *National Geographic Learning*.
8. Solova E.N. *Methods of teaching foreign languages: Basic course: Manual for students of pedagogical universities and teachers*. – M.: Education, –2002. – 239

Redaksiyaya daxil olub: 27.05.2026.